

3. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΟΥ ΗΡΩΟΥ ΤΗΣ ΑΛΥΖΙΑΣ.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐφέτος ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν καὶ ἐξερεύνησιν τῆς δυτικῆς καὶ βορείας πλευρᾶς τοῦ παρὰ τὸν Λιμένα τοῦ Ἱρακλέους μεγάλου ἐπιταφίου μνημείου ἢ ἡρώου τῆς Ἀλυζίας. Ὁ προτεθεὶς σκοπὸς ἐπετεύχθη καὶ ἡ ἀναπαράστασις τοῦ μνημείου κατὰ τὰ κύρια τοῦλάχιστον μέρη εἶναι ἀσφαλῶς δυνατὴ.

Κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἐξεχωματώθη χῶρος 120 περίπου μέτρων, εὐρέθησαν 12 ὀγκώδη μάρμαρα, ἐξ ὧν 6 δόμοι. Ἐν γωνιαῖον γείσον καὶ τέσσαρες ὀρθοστάται τοῦ ἐπὶ τοῦ γείσου στηθαίου, ἐφ' οὗ ἦσαν κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας τὰ ἀκρωτήρια. Πλὴν τούτων ἀπεκαλύφθησαν καὶ περὶ τοὺς 15 λίθους ἐκ τῶν πληρούντων τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μνημείου. Τὸ λαμπρότερον εἶδημα ἦτο τὸ ἀκρωτήριο τῆς Β Δ γωνίας, διατηρούμενον καλῶς καὶ ἐργασίας ἰδιορρύθμου καὶ καλυτέρας τῶν παλαιότερον εὐρεθέντων δύο ἄλλων. Ὁ αἰτός, ὁ κατέχων τὸ μέσον τοῦ ἀνθρομοειδοῦς κοσμήματος, συμπλέκεται μετὰ ὄψεως ἀνέρποντος ἐπὶ τῆς πτέρυγος.

Κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν ἡ ἐργασία περιορίσθη εἰς μικροτέραν ἔκτασιν, περίπου 40 μ. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐδῶ εὐρέθησαν ἱκανὰ μάρμαρα ὡς γείσα καὶ ὀρθοστάται. Ἐκ τοῦ 4ου ἀκρωτηρίου τῆς Β Α γωνίας οὐδὲν εὐρέθη ἔχνος, ἀλλ' ἐβεβαιώθη ἡ θέσις αὐτοῦ ἐκ τῶν τόρμων τῶν οἰκείων γωνιαίων ὀρθοστατῶν.

Τὸ κυριώτερον πόρισμα τῆς ἐφετινῆς ἐρεύνης ἦτο ὅτι ἐπὶ τῶν γείσων τοῦ βωμοειδοῦς μνημείου ὑψοῦντο ἀμέσως οἱ μεγάλοι ὀρθοστάται καὶ οἱ μικροί, ὡς ὑπέθετον ἄλλοτε, ἐπὶ δὲ τῶν ὑψηλῶν τούτων ὀρθοστατῶν κατὰ τὰς γωνίας ἐγομφοῦντο τὰ ἀκρωτήρια. Τὸ πόρισμα τοῦτο εἶναι ἀσφαλές διὰ τὴν ἀκριβῆ ἀνταπόκρισιν τῶν γόμφων καὶ τόρμων ἐπὶ τῶν εὐτυχῶς διασωθέντων γωνιαίων λίθων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ οὐσιώδη ζητήματα ἡ ἀναπαράστασις τοῦ μνημείου ἔχει σαφηνισθῆ, δυνάμεθα παρὰ τὴν ὑπολειπομένην μεγάλην περὶ τὸ μνημεῖον ἐργασίαν νὰ εἴπωμεν, ὅτι καὶ ἤδη ἡ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα τοῦ ἡρώου τούτου τῆς Ἀλυζίας ἤχθη εἰς ἓν ἀρκούντως ἱκανοποιητικὸν πέρασ.

Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΣ.

4. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡῶΙ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ.

Κατὰ τὸ λῆγον ἔτος 1923 ἐν τῷ ἐν Ἐπιδαυρίᾳ Ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ :
1) ἐξηκολούθησεν ἡ ἀνασκαφὴ τῆς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀρξα-

μένης ἀποκαλύψεως τῆς ἐτέρας τῶν πτερύγων τοῦ μεγάλου παρὰ τὴν δεξαμένην τοῦ Ἀντωνίου ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος. Μεγάλη στοὰ περιβάλλουσα τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ οἰκοδομήματος ἀπεφάνη καὶ ἀπεκαλύφθη. Ἐκ ταύτης δὲ τρεῖς θύραι ἄγουσιν εἰς κεντρικὴν αἴθουσαν ἢ αὐλὴν (μ. 22 πλ. 11, 70 μ.), ἧς τὸ ἔδαφος εἶναι ἐπιστρωμένον δι' ὠραίου μωσαϊκοῦ ἀποκαλυφθέντος κατὰ τὸ μείζον αὐτοῦ μέρος. Μετὰ τὴν αἴθουσαν ταύτην ὑπάρχουσι πολλὰ διαμερίσματα, μὴ ἀνασκαφέντα εἰσέτι. Ἐκ γενομένης δ' ἐν τούτοις μικρᾶς σκαφικῆς ἐρεῦνης ἐξηκριβώθη, ὅτι δύο τοῦλάχιστον ἐχρησίμευον πρὸς θερμὰ λουτρά, διότι ἔχουσι ὑπόκαυστα. Βεβαιοῦνται ἄρα ὅτι αἱ δύο πτέρυγες ἀποτελοῦσιν ἐν ὅλον οἰκοδόμημα· τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Πανσανίου μνημονευόμενον «λουτρὸν Ἀσκληπιῶ», τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου κτισθὲν (Πανσ. II, 27).

2) Ἐγένετο δὲ καὶ σκαφικὴ ἐρευνα κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ Ἱεροῦ, ἔνθα αἱ ἀνασκαφαὶ εἶχον μείνει ἡμιτελεῖς ἀπὸ τοῦ 1910. Τὸ ἀνακαλυφθὲν κάτω ρωμαϊκὸν κτίσμα, ὅπερ ἐφαίνετο ὅτι ἐξεπλήροι ὑδραυλικὸν σκοπὸν καὶ ἐχρησίμευε καὶ ὡς λουτρῶν, ἐξηκριβώθη νῦν ὅτι εἶχεν ὑπόκαυστα ἐν πᾶσι τοῖς δωματίοις, πλὴν τῆς κεντρικῆς αἰθούσης, ἧς τὴν στέγην υπεβάσταζον τέσσαρες κίονες ἐκ πορφυρίτου λίθου. Ὁμοιάζει δὲ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ὡς πρὸς τὴν διάταξιν καὶ τὸν προσορισμὸν τῷ Λουτρῷ Ἀσκληπιῶ, εἶνε ὅμως ὑστερώτερον τούτου καὶ πολὺ μικρότερον, ἐκτισμένον δ' ἐν μέρει ἐπὶ παλαιοῦ *στωϊκοῦ* οἰκοδομήματος, οὗτινος διὰ γενομένων νῦν σκαφικῶν ἐργασιῶν ἐξηκριβώθη ἢ ὅλη διάταξις.

Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἔχει μῆκος 63 μ. καὶ πλάτος 31 1/2. Στοὰ ἐκ 32 δωρικῶν κίωνων, ἔχουσα ἐσωτερικῶς καὶ στίχον ἰωνικῶν κίωνων, ἀπετέλει τὴν κυρίαν πρόσοψιν τοῦ οἰκοδομήματος, εἰς τὸ βάθος δὲ τῆς στοᾶς ὑπῆρχον δωμάτια καὶ μετ' αὐτὴν αὐλὴ, περιβαλλομένη καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρὰς διὰ *στοῶν*, ἔχουσῶν ὡσαύτως εἰς τὸ βάθος δωμάτια. Προέρχεται δὲ τὸ οἰκοδόμημα ἐκ τῆς 3ης ἑκατονταετηρίδος π. Χ. καὶ φαίνεται ὅτι εἶνε ἢ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῶν ἱαμάτων, τῇ ἐν Ἀρχ. Ἐφημερίδι. 1918 σελ. 168 καὶ 131 μνημονευομένη «λιθίνα κλισία» ἢ «μεγάλα κλισία», ἐν ἣ κατέλυον οἱ ἀσθενεῖς πρὶν ἢ κατακλιθῶσιν ἐν τῷ Ἀβάτῳ, ἐν ᾧ ἐμφανιζόμενος τὴν νύκτα ὁ Ἀσκληπιὸς ἐθεράπευεν αὐτούς.

3) Ἐγένετο δὲ καὶ σκαφικὴ ἐργασία κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ Ἱεροῦ, πρὸς βορρᾶν τοῦ Σταδίου, ἔνθα εἶχεν ἀναφανῆ πρὸ τοῦ 1910 παράδοξον τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαστάσεις (μῆκος 14 μ. πλάτος 1 μέτρον) *φρέαρ*. Διὰ τῆς γενομένης δ' ἐρεῦνης ἐξηκριβώθη ὅτι τοῦτο περιεβάρλετο ὑπὸ

κρηπιδώματος ἔχοντος μῆκος 14 μ, καὶ πλάτος 5 μ, ἔφ' οὗ ἐστηρίζοντο ἐπὶ μὲν τῶν μακρῶν πλευρῶν 7 κίονες, ἐπὶ δὲ τῶν στενῶν 3 (συμπεριλαμβανομένων τῶν γωνιαίων κίωνων). Ἀφοῦ δὲ περιεβάλλετο ὑπὸ κίωνων τὸ φρέαρ, οἱ τοῖχοι αὐτοῦ ἀνήρχοντο ὑπὲρ τὸ ἔδαφος μέχρι τοῦ ὕψους τῆς ὀροφῆς τῆς περιστάσεως· δὲν ἦτο ἄρα φρέαρ χρησιμεῦον πρὸς ἀντλήσιν ὕδατος ἔξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἦτο φρέαρ πηγῆς, τοῦ ὕδατος ρέοντος ἀπὸ τῶν τοίχων τοῦ οἰκοδομήματος διὰ μέσου κρουνηῶν. Πρὸς τοῖς κρουνοῖς δὲ θὰ εἶχε τὸ οἰκοδόμημα καὶ ἄλλον κόσμον ἐν τοῖς τοίχοις καὶ κόσμον ἐν τῇ ὀροφῇ (λαμπρὸν παράδειγμα κόσμου ὀροφῆς παρέχει ἡμῖν ἡ θόλος τοῦ Πολυκλείτου). Ἐκ τοιούτων δὲ σκέψεων ὀρμώμενοι δυνάμεθα νὰ ταυτίσωμεν τὸ οἰκοδόμημα πρὸς τὴν περίφημον ἐν τῷ Ἱερῷ *κρήνην* τὴν κατὰ Παισανίαν (II, 27) «*τῷ τε ὀρόφῳ καὶ κόσμῳ τῷ λοιπῷ θεᾶς Ἀξίαν*».

II. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

5. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΕΦΕΣΩ: ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ υποβάλω ὡς τὸ Σ. Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἔκθεσιν τῶν ἐφετεινῶν μου ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Παλαιᾶς Ἐφέσου ἀνασκαφῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Θεολόγου, ἃς ἐνήργησα, δαπάναις τῆς Ὑπάτης Ἀρμοστείας Σμύρνης, ἀπὸ 6 Ἰουνίου μέχρι 20 Αὐγούστου ἐ. ἔ., συνεχίσας τὴν πέρυσι ἀρξαμένην ἐκεῖ σκαφικὴν ἔρευναν.

Σκοπὸς τῆς ἐφετεινῆς ἀνασκαφῆς ἦτο: 1) ὁ προσδιορισμὸς τοῦ σχήματος τοῦ ναοῦ δι' ὅσῳ τὸ δυνατόν μεγαλειτέρας ἐκκαθαρίσεως τοῦ μνημείου ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐπιχωματώσεως αὐτοῦ καὶ 2) ὁ καθαρισμὸς τοῦ τάφου τοῦ Θεολόγου, περὶ τὸν ὁποῖον ἰδρύθη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὁ μέγας Ναὸς τῆς Ἐφέσου.

Χάρις εἰς τὰ μέσα τὰ παρασχεθέντα εἰς τὴν ἡμετέραν ὑπηρεσίαν ὑπὸ τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ κ. Ἀ. Στεργιάδου, ἐπισκεφθέντος τὰς ἐνεργουμένας ἀνασκαφὰς καὶ ἐπιδείξαντος μέγιστον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐκτελουμένην ἐργασίαν, ἠδυνήθην νὰ ἐπιτύχω ἐφέτος κατὰ μέγα μέρος τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, προσδιορίσας ἀμφότερα, ὡς δύναται τις νὰ διακρίνη εἰς τὴν συνημμένην ὧδε κάτοψιν τοῦ μνημείου, ἔνθα σημειοῦνται διὰ μελάνων γραμμῶν τὰ ἐκκαθαρισθέντα μέρη τοῦ μνημείου καὶ δι' ἐστιγμένων τὰ δυνάμενα ὡς ἀντίστοιχα τῶν ἀνευρεθέντων ἀσφαλῶς ν' ἀποκατασταθῶσιν.

Ὁ ναὸς τοῦ Θεολόγου ἀπεδείχθη οὕτω *βασιλική τύπου ἐλευθέρου*